

1956 YILINDA

15

EV VE APARTMAN DAİRESİ

İkramiye ve kredili

Ayrıca zengin para ikramiyeleri

AKBANK'IN MÜŞTERİLERİNE YENİ HİZMETİ

YÜZ EVLER MAHALLESİ

Hesabınızda daima en az 150 LİRA bulundurunuz.

AKBANK

(Tafsilat İşlerimizde)

FERAHLIK
ve NEŞE

T. C.
ZİRAAT
BANKASI

Tasarruf hesapları
1956 yılı ikramiye
plânı tutarı şimdilik

1.750.000

Liradır

Bu Plânda Gayri-
menkuller, dolgun
para ikramiyeleri,
esya, traktörler, zi-
raat âletleri vardır.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK
HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Eylül 1956

İÇİNDEKİLER:

MİLLETLERARASI BİR KONFERANSTAN NOTLAR	Halil B. YÖNETKEN
YUSUF TÜRKÜSÜ'NÜN DOĞUŞ HİKAYESİ	Osman BOLULU
KARACA OĞLAN'IN NEŞREDİLMEMİŞ ŞİİRLERİ - IV -	Cahit ÖZTELLİ
BURDUR FOLKLORU HAKKINDA	İnal ATAÇ
UŞAK'TA ADAKÇILAR	Ali TUNÇ
HALK OYUNLARI DERLEME SORULARI	T.H.O.Y.Y. TESİSİ
HALK OYUNLARINDA BÖLGELENEŞLER	Mahmut B. GAZİMİHAL
MEYDAN ŞAIRLERİNDEN AŞIK HACI HAKKI	M. Halit BAYRI
AYRILIK (ŞİİR)	Raci DAMACI
DEVREK'TE AY HAKKINDA İNANMALAR	M. AKİF
AŞIK MEHMET ÇAKIRTAŞ	İhsan HİNÇER
DERGİLER ARASINDA	Leylâ ZALOĞLU
SIVAS HALK OYUNLARI EKİBİNE AİT BİR RESİM	

Sayı: 86

Kuruş: 25

SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ İDARE EDEN MES'UL MÜDÜR: İHSAN HİNÇER

161

160

1956 YILINDA

İKİŞER DAİRELİ

10
APARTMAN

İKİŞER KATLI

10
BAHÇELİ EV

ayrıca

875 000 lira

TÜRKİYE BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

TÜRKİYE KREDİ
BANKASI A.O.

HER ZAMAN EMRİNİZDEDİR

ŞEMSI YASTIMAN
SAZ EVİ

BAĞLAMA
DERSİ
VERİLİR

40
YAŞINDAN SONRA
DA SAZ ÖĞRETİLİR

Divan Sazı, Bağlama ve
Cura yapılır, tamir edilir.
Her yere saz gönderilir.
En iyi saz telleri bulunur
Fiat listesi isteyiniz.

ŞEMSI YASTIMAN
SAZ EVİ
ÇIRAĞAN CAD. NO 34 BEŞİKTAŞ-İST.

Senelik abonesi

300, altı aylık

abonesi 150

kuruştur.

Yurd dışı senelik
abone 2 dolardır.

Adres: Yeşildirek, Sultanevleri Sokak, No. 17, İstanbul

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Adres değiştirmeler
hiçbir şart ve ücrete
tâbi değildir.

Basılmayan yazılar
talep vukuunda
iade ed'lr.

Dizgi ve Baskı:
EKİCİĞİL MATBAASI

«Türk Folklor (Halkbilgisi) Derneği»nin neşriyat organıdır.

Ekim 1956

Devlet Nüshası

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AGUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİ MES'UL MÜDÜRÜ: İHSAN HİNÇER

No: 86

EYLÜL 1956

YIL: 8 — CİLT: 4

Milletlerarası Bir Konferanstan Bazı Notlar

Yazan: Halil Bedi YÖNETKEN

Unesco ile Beynelmül Müzik Konseyinin yaptığı sıkı bir işbirliği sayesinde 1953 yılında 29 Haziranla 9 Temmuz arasında Brüksel'de toplanan «Gençlerin ve yetişkinlerin eğitiminde müziğin rolü ve yeri» adlı beynelmül müzik eğitim konferansında (*), eğitim yönünden müzik ve dans folkloruna da temas edilmiş, bu konularda tebliğler verilmiş, bunlar çeşitli dillerde okunmuş, cümlesi İngilizce ve Fransızca olarak yayımlanmıştır. Bütün bu tebliğler, konferans çalışmalarını ve sonuçları, kararları, tavsiyeleri, dilekleri. 1955 senesinde «La Musique dans L' Education» adı altında 350 sayfalık bir kitap halinde Fransızca olarak Unesco tarafından neşredilmiştir. Bu kitapta —sayfa 195-197— benim küçük tebliğim de biraz daha hülâsa edilerek «L' Education Musicale et La Musique Folklorique» başlığı altında basılmıştır.

Muhtelif ve zengin konular umumî toplantılarda, fakat bilhassa teşkil olunan üç aylık ihtisas komisyonunda günlerce incelenmiş. A Komisyonu «akıl öncesi, ilk orta ve yüksek öğrenimde müzik öğretimi», B Komisyonu «Cemiyette müzik öğretimi», C Komisyonu da «Öğretmenin formasyonu» sonuçlarını münakaşa etmiş, bu arada bu yazıyı yakından ilgilendiren önemli bir kararı A Komisyonu almış, Komisyon «ilk okulda gerçek eğitimsel değerde otantik müzik folkloruna yer verilmesi» ni teklif etmiştir.

Sunulan tebliğler arasında konumuzla ilgili en mühimminin 1947 de kurulan Beynel-

mül Halk Müziği Konseyinin beşinci konferans raporundan mühim olarak Sir Stewart Wilson'un Bn. Mand Karpeles ile hazırladıkları «Eğitimde Halk Müziğinin Rolü» adlı tebliğ olmuştur ki bu yazıdaki notlar işte bu tebliğden iktibas olunmuştur. Bunda ilgililere özet olarak şunlar teklif ve tavsiye edilmiştir:

«Öğretmenler, öğrencilerine mahalli halk müziğine üstün bir yer vermekle beraber çeşitli halk türkülleri öğretmeleri hususunda teşvik olunmalıdırlar. Halk türkülleri çocuklara çok kere enstrüman refakati olmak üzere söylenmelidir. Müzik aleti refakatinin faydalı olacağı düşünüldüğü zaman melodik ve folklorik enstrümanlar kullanılmalıdır. Gerçekte çok kere halk türküllerinin karakterleri, melodilerin sade ve düz bünyeleriyle hemşenk olmıyan piyano refakatiyle bozulmaktadır. Çocukların müzik kültürleri daima halk müziğine dayanmak zorunda olduğuna göre konferans halk melodilerinin deşifraj ve kulak formasyonu temrinleri olarak kullanılmasını hararetle tavsiye eder ve bu âdetin yayılacağını ümit eder. Yabancı dil ve sosyal bilgi derslerinde diğer memleketlerin halk müziğine daha geniş bir yer verilmelidir. Halk türküllerinin seçim ve icrasında esas memleketin geleneklerine uyulmalıdır. Orta okul öğretmenleri de halk müziğini gereği kadar tanımalıdırlar. Öğretmen okulları idarecilerinden müstakbel öğretmenlerin halk müziği hakkında sağlam bilgi edinmeleri için halk

Yusuf Türküsü'nün Doğuşu

Derliyen : Osman BOLULU

(Anlatan ve söyleyen : Reşadiye Ortaokulunda öğrenci İhsan Önder).

Reşadiyenin Demirci köyüyle Konak Köyü birbirlerine pek uzakta değildir. İki köyün sığırtaçları, gobanları yaylın yerlerinde kavuşurlar. Konuşu yaparlar; eğlenir, çalar çalgırlar. Fakat işler her zaman böyle bal kıvarında gitmez. O kara şeytan dedikleri var ya, bazen gelir girer araya da; yığılı yığılı kurdurur. İki köyün arasındaki ferah esintinin yerini bir kızıl alaf (alev) alır, anaların doğurduğu ateş saçır gayri.

Yusuf Türküsü de bu karayazlı günlerden birinin angısı (hâtırası)dır. Demirelli Köyünden Yusuf'a Konak Köyünden Cevat davat otlamaktadır. Aralarında husumet denilen bir kara belâ türemiştir. Sebepni uzun uzadıya ne araştıracağız efendim. gönlü Yusuf Cevati öldürmeğe kasetmiş. Kasdetmiş ama eşiği bu, Cevat ondan evvel davaranarak sol tarafından bıçaklamış. Bilirsiniz soldaki yara iflâh olmaz. Cevati mapis etmişler, ama canını korumak için etmiş diye çok az bir gün vermişler: İki buçuk sene... O coirini çekmiş, çıkmış. Fakat aradaki husumet hâlâ devam ediyor. İşte türküsü:

müziği kursları tertiplemeleri rica olunur. Folklorik danslara öğrencinin, yalnız beden eğitimi ve müzik dersleri çerçevesi içinde değil, bütün sosyal ve eğlence faaliyetlerinin mütemmim bir kısmı olarak da oynanacaktır. Gençleri ve yetişkinleri müziğin güzelliğiyle olduğu kadar bizzat danslarla da ilgilendirerek onları tradisyonel dansların müzik refakatlerini icraya teşvik etmelidir. Müzik okulları müdürleri, halk müziğinin müzisyenlerin formasyonlarında oynayacağı rol meselesini ihtilam ile incelemeye davet edilmelidir. Konferans radyo idarelerinden, okul yayınlarından halk müziği programlarına mümkün olan gelişmeyi sağlamlarını temenni eder.

Plak tabirlerinden, daha bol miktarda otantik halk müziği plaklar temin etmeleri rica olunur. Bestecilerden, okuy öğrencileri ve

Yeni köye gitmeli
Tarlaları herk etmeli
Konaklının yüzünden
Çarşambaya gitmeli.

Odalar yaptım tahtalı
Kilimleri noktalı
Bu işi de yapan
Demirellinin muhtarı.

Demirellinin düzünden
Bir su içtim gözünden
Ben vuruldum gidiyom
Yan Alinin yüzünden.

Kara mağaranın başları
Civ civ eder kuşları
Kargaların ağzında
Yusufun üşleri.

AÇIKLAMALAR: Türküde geçen isimlerden anlaşılacağına göre katil maktulü daha önceden öğütliyenler var: Demirelli muhtarı, Yan Ali. Çarşambaya gitmek: Reşadiyenin toprağı verimsizdir. İnsanı yılın ekseri aylarında dış muhitlerde çalışarak hayatını kazanır. Çoklukta mümbit olan Çarşamba ovasına ziraat işçilerine giderler. Adı geçen köyler Çarşambaya nisbeten yakındır.

yetistirebilirler için, halk müziğinden mühim eserler bestelemelerini istemek uygun olur.

Özet halinde yukarıda sıralanan tavsiye ve dileklerin memleketimizde gerçekleştirilmesi için önceden Türk halk müziğinin eğitim yönünden incelenmiş ve okul halk müziği repertuarının tesbit edilmiş bulunması gerekmektedir. Bizde her halk ezgisi gerek metin ve gerek müzik bakımından okula alınabilecek eğitimsel değerinde midir? Bu, üzerinde durulacak ayrı, çok önemli ve esası bir konudur.

(a) Bu konferansa Maarif Vekâletince delegeler olarak H. E. Yönetken gönderilmiştir. Yönetken'in konferansa İngilizce ve Fransızca olarak yayınlanan «Halk Müziğinin Eğitimdeki rolü» adlı tebliği M. E. Gazinihal tarafından Türkçeye çevrilmiş ve 77 sayılı nüshamızda neşredilmiştir.

Karaca Oğlan'ın Neşredilmemiş Şiirleri X

— IV —

Yazan: Cahit ÖZTELLİ

Aşağıya aldığımız koşmayı, dört cökkte aynı olarak bulduk. Yalnız bir cökkte ikinci dördüncü ikinci mısraı (Dürlü bir rengim satamaz oldum) şeklindedir. Sadettin Nüzhet'in «Karaca Oğlan» kitabında buna yakın bir koşma varsa da aynı şür değildir (No. 85).

9

Ben kendi halimde gezüp tozarken
Bak didemden akan yaşma benim
Sevgili yarımdan imdad umarken
Bak neler getirdü başıma benim
Bülbül gibi dalda ötemez oldum
Dürüldü her dengim, satamaz oldum
Geceler, halinde yatamaz oldum
Sevdiğim görünür düşünme benim
Nideyim hey ağ(a)lar ben de nideyim
Şikâyet hal(i)mi kime arzedeğim
Başımı alup şu yerden gideyim
Sevdiğim düşerse peşime benim
Karac'oğlan eydür, Hakka dilekten
Mevlâm ögmüş yaratmış gökte
melekten
Bir ulu korkum var kahbe felekten
Bir gün ağı katar aşıma benim

Aşağıdaki koşma da iki cökkte aynı olarak yazılmıştır. S. Nüzhet'in kitabında (No.23) değişik olarak var. Biz bu değişikliği, kopya edenlerin sadeleştirme, güzelleştirme gayretlerinden ileri geldiğini sanıyoruz. Bu gayretler ilk Karaca Oğlan derleyicileri tarafından yapılarak günümüze kadar gelmiştir. Bu konuda ilk yazımıza bakılsın. Daha önce de söylediğimiz gibi, biz Karaca Oğlan'ın şiirlerini (öteki şairler için de öyledir) ağızlarından derlemiyoruz. Yalnız yazmalarda, cöklerde bulduklarımızı alıyoruz. Durum böyle iken yazmalarda da karışıklıklar olabileceğini düşünürüz. Fakat ne de olsa ağızdan derlenenlerden daha çok yazmalardakilere inanmak doğru olur.

10

Kakdı del(i) gönlüm şu yerden
yürüdü (1)
Gel oldu, gidelim bizim illere
Gözüm yaşı yer yüzünü büriüdü
Sel oldu, gidelim bizim illere
Gözüm yaşı yer yüzüne sağıldı

Bahar oldu, yayla yolları açıldı
Bâdi esdi, karın bendi cezildi (2)
Yol oldu, gidelim bizim illere
Kavim kardaş bir araya derildi (3)
Sevdiğim beni öldü dey(i) yerindi(4)
Kitaba bakdım, bize yol göründü(5)
Gel oldu, gidelim bizim illere (6)
Şah sensin, dilberlerin eyisi
Gözüm görünmez dünya varisi (7)
Şimdi bizim ilin karacalısı
Gül oldu, gidelim bizim illere
Karac'oğlan eydür, gelür yazları
Yavrum, kime eden sen bu nazları
Ananın, atanın acı sözleri
Bal oldu, gidelim bizim illere

Aşağıdaki eksik koşmanın üzerinde (Karaca zade) kaydı var. Acaba «Karaca» bir alle, bir soyadı mıdır? Cöngge geçirenin, kibarlık olsun diye «oğlan» yerine «zade» yi kullanmış olması da mümkündür. Bu eksik koşmanın aşının üç dördüncü olması gereklidir. Çünkü, her dördüncü ikiser mısra alınmış. Ayak (kafiye) mısraları alınmadığı için daha önce tamamının yayınlanıp yayınlanmadığını kontrol edemedik.

11

Çıkdım yücesinden seyran eyledim
Firkat geldi, bir ah çekdim ağladım

Bizim yerde beğler biner kır ata
Ağlaya ağlaya çıktım gurbata

Karaca Oğlan der, yâdadır sözüm
Muhabbet kalmadı, bozuktur sazım

NOT : Şiirlerde geçen sözleri, aslına daha yakın olması düşüncesiyle, cöklerde yazılı olduğu gibi ve kafiyeyle daha iyi uysun diye halk dilıyla yazıyoruz:

1. Kakdı: kalktı - 2. Bâdi: sıcak yel, lodos - 3. Kavim: kardaş, husum, akraba - 4. Dey(i): bir hece eksiklemek için böyle yazıldı. Anlamı: diye, diyerek - Yerimek: zenginlik - 5. Kitaba bakmak: Kur'ana bakarak geleceği anlamak, fala bakmak - 6. Gel olmak; çağırılmak davet edilmek - 7. Dünya varisi: başka metinlerde de geçen bu deyim, herhalde dünya varlığı anlamına geliyor.

Burdur Folkloru Hakkında

Yazan: İnal ATAÇ

Burdur folkloru Ege bölgesinin hususiyetlerini bünyesinde toplamış olmakla beraber kendisine has bir giyim kuşam, oyun, şiir, iğh. tarzı olduğu da şüphesizdir. Burdur folklorunu sistematik bir şekilde tetkik edebilmeğin önce bir kadrolar şeması çizelim ve sonra da muhtevayı zikredelim:

1 KIYAFET

2 GELENEKLER

3 MUSİKİ

4 OYUNLAR

5 AĞIZ

6 EDEBİYAT

KIYAFET :

Bundan 30 sene evveline kadar Burdur erkekleri hemen tamamen mahalli kıyafetlerini muhafaza etmekteydiler. Gençler, bol bir şalvar giyerler, bellerine kuşak sararlar ve sırtlarına giydikleri mavi «KEPE» yi de kuşağın üzerine kadar sarkıtırlardı. İhtiyarlar ise Abdestlik tâbir edilen bir nevi pardesi giyerlerdi. Bununla beraber Burdur, Cumhuriyetin ilânından sonra yeni kıyafete kolaylıkla intibak edebilmiştir.

Kadınlar Mahrama. Öncek denilen nevi şahsına münhasır bir çarşaf kullanırlardı. Öncek belden aşağı olan kısmı muhafaza eder; Mahrama da beyaz patiskadan yapılmış olup gövdeyi ve omuzları gizlerdi.

GELENEKLER :

Burdurun gelenekleri bazı değişikliklere uğramış olmakla beraber yine de saf şekillerini muhafaza etmiştir. Gelenekler hakkında daha sarıh bir bilgi edinebilmek için bir tipolojilerini yapalım:

a) Tamamiyle dinî mahiyette gelenekler

b) Dinden dünyaya kayış yapan gelenekler

Elimizde Burdur'un gelenekleri hakkında iyi bir araştırma mevcut değildir. Buna rağmen BURDUR isimli kitapta yer alan geleneklerle alakalı şiirlerden istidlaller yaparak bir neticeye varmağa çalışalım:

Gelenekler arasında inanışlar gerçekten zikre değer. Bazı inanışları nakledelim:

Sitmayı, bileklerde ip bilezikle boğmak.

Göze, Ulu Tanrıya inanır gibi tapmak. Şeytan saklanır diye tırnak uzatmamak. Ceplere mavî boncuk, gürek otu doldurmak. v.s.

Kurak geçen günlerde halk, bir dinin derinin arkasında toplam yüksek bir tepeye yağmur duasına çıkar:

Ölüm hâdiselerinde Kur'an-Kerim'in okunması bittikten sonra, tamamiyle mahalli olan bir hatim duası okunur.

Nihayet hacdan dönen hacıdır karşılaırken bir d'ni tören yapmak Burdur'da âdetdir. Bu tören esnasında çocuklar hacı duası denilen bir duayı okurlar.

Buraya kadar verdiğimiz misaller tamamıyla dinî mahiyette olan veya dinin tesiri altında kalarak mevcudiyetlerinden bir şey kaybetmemiş geleneklerdir. Şimdi de ilk şekillerinden sıyrılarak diferansiyasyonun tesiri altında umumleşmiş olan geleneklere temas edelim:

Bunlardan düğünleri zikredebiliriz. Eskiden yapılan def'li düğünler bugün yerlerini cazlı olanlara terketmişlerdir. Mahz şekliyle Burdur düğününde, perşembe günleri gerdeğe girmek âdet olduğu halde son zamanlarda Burdur'luların gün tefrik etmedikleri görülmektedir.

MUSİKİ VE OYUN :

Oyunu musiki ve şiirin ikizi olarak kabul edebiliriz. Burdur'da mahalli muhtelif oyunlar bulunmakla beraber bilhassa zeybek zikre değer. Esasen Burdur'un Ege havasisinin birçok hususiyetlerini muhtevi olduğunu söylemiştik; nitelikle zeybek de bunun güzel bir misalini teşkil eder. Kış ziyafetlerinde ve halka verilen temsillerin sonunda zeybek oynamak âdet olmuştur:

Burdur oyunları arasında köy düğünlerinde yapılan ve bu gün de devam eden güreşlerin ayrı bir yeri vardır. Bununla beraber cirit ve kalkan oyunları maziye karışmıştır. Unutulan oyunlar arasında: Aşık, Tura, Kantar, Hayvan taklidî gibi erkek oyunları ile Bahtı var, Heymafi ve Kös gibi kadın oyunları da vardır.

AĞIZ :

Burdur lehcesi mahalli bir hususiyet taşımakla beraber İstanbul lehcesine de birçok

Adakçılar

Yazan: Ali TUNÇ

Oruç tutulan mukaddes Ramazan ayı bittikten sonra yapılan Şeker Bayramı ile Kurban Bayramından bir evvelki gün —öğün; bir önceki gün— arife günü olarak her yerde olduğu gibi Uşak'ta da ayrı bir hususiyet taşır. Arife günleri sabahın çok erken saatlerinde Uşak çocukları, yılların tathî mirası olan adak'a çıkarlar. Uşak'ta çocukluk yıllarını geçirip de buna âdeta dinî bir farz gibi sevgi ve imanla katılmamış, koro halindeki nağmeleri terennüm etmemiş sanırım ki yok gibidir.

Arife günleri sabah ezanlarından önce Uşak semaları, her müşfuman Türk şehri gibi, ezan seslerinden önce tekbirle yankılanır. Bu ses adağa çıkacak çocukların âdeta bir çağrısıdır. Birer birer kapılar açılır. Önce evin erkek büyüklere abdetlerinin ıslaklıklarını kurulaya kurulaya cami yollarına düşerler. Bunları evin adağa çıkacak çocukları takip eder. Önceleri adak merasimi daha çok ehemmiyetliydi. O zamanlar adakçıların, mutlaka erkek çocuğu olması şart gibiydi. Çocuğu adağa çıkarmak, erkek evlada sahip ol-

manın verdiği gururla, her anne tarafından iyi karşılanırdı.

Her mahalle âdeta tesbit edilmiş bir adak mahallidir. Bu mahallelerin çocukları da kendi bölgelerinin adak verimlerini toplarlar. Bazı büyük ve kalabalık mahallelerin gene o mahalle çocukları arasında kararlaştırılıp, tesbit edilmesi de bu merasimin ne kadar bir önemi ve inanla yapıldığını gösterir.

Bu gurupların bir elebaşısı vardır. O daha çok arkadaşlarına nazaran daha cüsseli ve yaşlı olan bir kimsedir. Bir gün önceden adağa beraberce çıkacaklar, nerede toplanacaklarını elebaşılardan öğrenmişlerdir.

Önceleri, şehirde elektrik yokken, tekbir ve ezan sesleriyle uyanan her evde kandiller yanardı. Titrek alevler birer birer evlerin camlarını aydınlatırken büyükler abdest alırken küçükler sabahın serinliğiyle üşümek için daha kalın giyinirlerdi.

Adağa çıkan her çocuk ya eline söğüt dallarından örülmüş küçük bir sepet veya ağzı uçuk tâbir edilen ipele açılıp büzülebilir bir bez kese alır. Toplanan guruba adakçı-

bakımlardan benzemektedir. Burdur ağzının genel karakteri şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinin kusatılmış şekilde telâffuz edilmesidir. Meselâ:

Gidiyorum — Gidiyom

Gideceksin — gidecen gibi.

Bu meyanda betahşis Burdur'a ait birçok kelimelerin mevcut olduğunu da belirtelim. Bu kelimelerden bazıları aşağıdadır:

Dam — Cezaevi

Mahlıc — Pamuk

Elfe — Ücret

Nem ben — Ne bileyim ben

EDEBİYAT :

Burdur destan, koşma, mânî ve oksama cihetlerinden çok zengindir. Fakat şimdikiye kadar hiç kimse tarafından bunlar toplanıp bir düzene konulmamıştır. Burdur edebiyatı oyun ve musiki ile karışmış bir haldedir. Şimdiye kadar bir burdur şairinden bahsedilmemiştir. Fakat Burdur'un aşık saz şairleri gayet boldur. Burdur edebiyatının oyun ve mu-

siki ile karışımına ayrı, ayrı birer misal verelim:

Kızlar bahtı var oyununu tahsisen yazılmış, ve bestelenmiş bir mânî söyleyerek oynarlar.

Ramazanda, sahur vakti kapı, kapı dolaşan davullu zurnalı şarkıcılar bir nevi koşmalar ve söylerler. Bahşış aldıktan sonra da aşağıdaki kıtayı ilâve ederler:

Bahşışım aldım giderim
Ben beyime dua ederim
Çokça bahşış alır isem
Her yerde methin ederim.

Böylece, bidayette çizmiş olduğumuz şemayı tamamladık. Fakat bu yaptığımız hülle, sa ve ne de faydalandığımız kaynak Burdur folklorunu izaha kâfi değildir. Olsa, olsa folklor kapısının açılması için bir anahtardır.

NOT : Bu makalenin hazırlanmasında Burdur Vilâyeti tarafından negredilen (Burdur) isimli eserden faydalanılmıştır.

başı, hangi sokakların gezilebileceğini ve nasıl bağıraraklarını tekrarlar. Önde adakçıbaşı ve kendisinin yakın arkadaşları ve hemen arkasında âdeta kuvvet sırasına göre dizilmiş adakçılar yürüyüşe geçerler. Adak gezilecek sokağın başındaki ilk evin önünde bu adakçı kütmesi toplanır. Adakçıbaşının işaretleriyle küçük koro bazan buruk bir pelteklikle, bazan cırlak sesleri de ihtiva ederek, söylene söylene kendine has bir besteye ulaşan tekerlemeyi terennüme başlarlar:

«Adak, adak,
Yağlı dudak,
Kestane kabuğu,
Armut sapı,
Leblebi kırığı,
Üzüm çöpü;
Gili gili gillangaz.»

Avazeleri ev sahibini uyarır veya çağırır. Bazan ev sahibi uyanmamış veya kapıyı açmakta geç kalmıştır. Adakçıbaşı biraz da sert bağırır:

— «Adakçı geldi...»

Beklenilir. Bazı evler bu sesi iki defa dinlemek isterler. Mahsus gecikirler. Böylece küçük koro tekrar «adak, adak» nağmesini tutturur.

Adettir. Her ev bir gün önceden adakçılara ne vereceğini kararlaştırmış, bunu bir bakır kaba koyup hazır etmiştir. Öyle ya, sabahleyin hazırlamağa vakit bırakmadan adakçılar bastırılır. Verilen adaklar her mevsi me göre değişmekle beraber çocuk çerezleri olacak şeylerdendir. Meselâ: Leblebi, üzüm, fındık, fıstık v.s. olabilir. Çocukların yiyebilecekleri her şey adak olabilirse de mahalli meyvaların —hele kendi bahçe veya bağından getirilenleri— verilmesi makbul sayılır.

Adakçıbaşı, verilen adağı alır. Bu arada hemen gurup çocukları birerle kol sıra olmuşlardır. İki elleriyle öne doğru uzattıkları kese veya sepetlerine birşeyler bırakılmasını beklerler. Nevale adakçıbaşı tarafından avuçla taksim edilir. Bu arada en ufak bir hoşnutsuzluk sezilmez. Kalan kısım —diğerlerinden biraz fazla olur— kendisine kalmıştır. Tabak ev sahibine boş iade edilirken hep birden:

— «Adağınız kabul olsun» diye bağırır. Sıra yandaki veya karşıdaki evdedir. Bu so-

kak sakınları adakçıları âdeta çocukları sevindirmiş olmanın vereceği bir hazza tadabilmek için sabırsızlıkla kendi evlerine gelmelerini beklerler.

Bazı evler tarafından önceden adak alınmamış veya hazır edilmemiş de olabilir. Bu zaman onlara para verilir. Bu paralar adakçıbaşında birikir. Güneş ortalığa yayılıp da bütün evler gezildikten sonra toplanan paralar da kardeş payı edilir. Sonunda, bütün çocuklar umumi bir neşe içinde keseleri kabarmış, sepetleri dolmuş olarak evlere dağılırlar.

Bayramların kış aylarına rastladığı senelerin birinde Uşak'a bir yabancı gelir. Arife günü kapısı çalınır. Adakçılar gelmiştir. Bilmez ve bir şey de vermez. Ama Kurban Bayramı arifesindeki adağa iyi hazırlanır. Geçeden kestane kuvurmuş ahabaplarıyla yemiş kabuklarını biriktirmişler. İçinde yeni, yor kabukları birikiyor. Çekirdeği ayrıca ilâve ediyor. Kak adı verilen armut kuruları yenir, sapları birikir. Böylece adakçılar için güzel bir paket akşamdan hazırlanır. Sabahleyin adakçılar kapıda. Bağırırılar:

«Adak, adak, yağlı dudak - Kestane kabuğu - Armut sapı - Leblebi kırığı - üzüm çöpü...»

Paket verilir. Çocuklar hayretle bakarken adam:

«— Siz benden bunları istemediniz mi?» diye adak merasimine hoş bir hâtura bırakır.

Adak, bir zamanlar da yılda iki defa olmasına rağmen bazı aileleri sabah uykusundan rahatsız ediyor denilerek polisçe yasak edilmişti. Ama adak her türlü yasağa rağmen gene terkedilmez bir an'ane olarak yapılmıştır. Sokağın bir başında adakçılar «adak adak» derlerken sokağın öbür başından bekçi düdüğünü öttürürlerdi. Bu anda adakçılar:

— Bekçi geliyor, diye dağılırlar. biraz sonra da gene kapılarda görünürlerdi.

Şimdi böyle bir kayıttan uzak Uşak çocukları her arife günü birbirlerine «Adağa çıktın mı?» diye sorar ve hâtıralarını anlatırlar.

Oyunları Derleme Soruları

- 1) Gösterilen oyunun adı nedir?
- 2) Oyunun bu adı kendi türküsünden mi alınmıştır? Yoksa icat edenin ismi veya çıktığı yerin ismi gibi başka bir atıftan mı hâtiradır?
- 3) Bu oyunun oyuncuları oyun esnasında türkü söylerler mi? Eğer söyleniyorsa, o türkü sırf bu oyuna mı mahsustur? Yoksa o oyun herhangi bir türkü ile yürütülebilir mi? (Oyunun türkü varsa, sözlerini lütfen yazınız.)
- 4) Bu oyunun eskilik derecesi hakkında ne biliyorsunuz? Eski zamanlarda da oynanır mı imiş?
- 5) Bu oyunun veya umumiyetle raksların eskiliği hakkında kendi memleket muhitinizde rivayet, efsane veya inanış halinde halk bilgileri var mıdır?

6) Bu oyun esas itibarile erkek oyunu mudur, yoksa kadın oyunu mudur? Erkeğin kadınlı birliktede oynadığı şehir veya köylerinizde görülebilir mi?

7) Bu oyunun başka adı var mıdır? Yer yer isim değiştirdiği oluyor mu?

8) Bu oyun yalnız kendi vilâyetinize mi mahsustur? Komşu vilâyetlerde de rağbette midir? Eğer uzak vilâyetlerde de yapılıyor, asıl çıktığı yer acaba neresi olsa gerek? (Hiç olmazsa kendi tahmininiz nedir?)

9) Oyuna açık havada veya odada daima aynı sazlar mı refakat eder? Bu sazlar nelerdir?

10) Bu oyun, meselâ Erzurum Barı gibi bir fasıl sırası halinde birbiri arkasına yürütülen «takım oyunlardan» memleketinize mahsus bir oyun dizisinin bir kısmı mıdır? Yoksa tek başına bir oyun mudur?

11) Hızlılık derecesi çok sür'atli, orta veya ağır mıdır? (Karadeniz oyunları gibi atik oyunlardan mıdır?)

12) Oyunun (muskisi bakımından) usulü hakkında bilgi verebilir misiniz? Meselâ 5/8 veya 7/8 gibi aksak usulde midir? Havasının makamı hakkında bilgi verebilir misiniz?

13) Bu oyun 1-2 veya birkaç kişilik midir? Memleketimizde başka yerlerinde andırlarını gördünüz mü?

14) Memleketimizde bazı oyunların baş-

orta ve son kısımları ayrı ayrı bölümler halinde ve figürleri ile ayak hareketleri gayet sabit ve hesaplıdır. Bazı memleket oyunlarımızda da bütün bunlar gayet irticâli ve tulûata tâbidir. Sizin bu oyununuz iki tarzın hangisinde midir?

15) Oyuncular ellerinde kaşık, parmak zili ve çarpıra gibi vezin vasıtaları kullanırlar mı? Eğer kullanıyorlarsa bunlara ayrı bir isim veriliyor mu? (Meselâ *İkiğ* diyorlar mı?) Bu oyunda mendil veya kılıç var mıdır?

16) Bu oyunun vücut hareketlerinde sıklet merkezi hangi uzuvlardadır? Meselâ bilhassa ayak oyunu mudur, yoksa kol oyunu mudur? Beden veya yüzlerin ifadeli olmasına dikkat edilir mi? Hareketler hesaplı ve sayılı mıdır?

17) Bu oyunun millî elbisesi var mıdır? Her vesilede oynanır mı? Her kıyafetle oynanır mı?

18) Bu oyunda çarh atmak, sür'atle mükerrenen diz çöküp kalkmak ve tek dizi yere vurup kalmak figürleri yapılır mı?

BİRKAÇ DA UMUMİ MALÜMAT RICA EDELMİ:

1) Vilâyetinizin oyunlarının Anadolunun daha ziyade hangi bölge vilâyetlerindeki oyunlarına yakın göründüğünü tahminen söyleyebilir misiniz?

2) En uzak vilâyetlerden gelme oyunlara vilâyetinizde rağbet gösteriliyor mu? (Meselâ Ege Zeybek oyunlarının doğu vilâyetlerimizde revaç bulmuş olduğu doğru mudur?)

3) Vilâyetinizde unutulmuş veya hâlâ rağbette bulunan kadın veya erkek oyun çeşitlerini ismen sayabilir misiniz? Hiç olmazsa yalnız hatırladıklarınızı lütfen yazar mısınız?

4) Bögenizin oyunlarıyla ilmen meggul olmuş veya haklarında neşriyatı yapmış kimse, leri hatırlıyor musunuz? Bir şahıs veya makale ismini bu mevzuda bize hatırlatabilir misiniz? Hatırlatabilirseniz kıymetli bir ip ucu vermiş olursunuz.

Son Halk Oyunları Bayramı Üzerine :

Halk Ogunlarımızda Bölgeleşmeler

Yazan: Mahmut Ragıp GAZİMİHAL

Hemen her yıl bu haftalarında memleket oyunlarından söz açılması İstanbul basını için bir nevi alışkanlık oldu. Mevsim geldi mi seyretme ihtiyacı uyanıyor. «Oyunlar Bayramı» ilânına geçilince de gişelere akın başlıyor. Niçin? — Çünkü Yapı ve Kredi Bankası güzel bir çığır açtı ve sebat ediyor. Şartlar daralmazsa, gelişme kaydedilecektir. Eski karar ve yasaklamalarla kendi oyunlarının gelenliğini koparmış olan İstanbul bu yoldan hiç olmazsa «yurtta yaşayan göreneklerden haberdar kalmannın» hazzını zaman zaman duymuş olur. Her hangi bir yılın gösterisi şu veya bu sebepten dolayı ziyafet geçebilir. Bu durum geçicidir. Arızanın sebebi iyi teşhis olunursa, kıştan alınacak karşılık tedbir sonraki yıl gösterisinin canlanmasını mutlaka sağlar. Sâlim şartlar, meşhurların tertipçisi gibi merkezde mevcudiyeti farzolanın şu veya bu kimse tarafından hazırlanamaz. Oyunların şehirli olmayan (kendi toprağından olan) «*ülkrüst erbabi*» bulunarak onların fantezi kabul etmeyen zevkine bağlı kalırsa başarı ancak mümkün olur. Her bölgenin elebaşı durumunda ancak bir iki oyuncusu vardır; bütün oyun meraklıları o bölgede onları tanır ve sayarlar; o başa geçerse oyun canlanır. O resmen riayet görürse oyundakiler huzur ve iftihar duyuyorlar. — Onlara itibar gösterilmelidir, sanatlarına karşılmalıdır. Zaman kişeliği, cihizlerin temiz surette asla uygunluğu gibi şartları onlar sağlarlar; fakat yakıştırmacılık ve yaranış ibdalarını kabul etmezler. İstrar olunursa soğukluk başlar, başarı söner. Oyunların her unsuruyla asla uyum kalmaları birinci şarttır. Bu şartlar bir tenkid değil, muhtemel tehlikeyi vaktinde önletmek içindir.

Bugün oyunların bölgeleşmesinden bahsetmek esas maksadımızdır. Bölgeleşme, her ülkeye mahsus ahvâldendir. Meselâ polka isimli Çek dansı 1835 te Çekoslovakyanın Eşbetinitz mevkiinden bir köylü kız tarafından icat edilmişti. Bir iki besteci işlediği için derhal bütün Avrupada moda oldu. Paris'te 1840

(Resim: Yavuz EVCİM)

İKİNCİ TÜRK HALK OYUNLARI BAYRAMINDA İKİ SIVASLI

II. Türk Halk Oyunları Bayramı'nda orijinal kıyafetleri ile dikkati çeken toplulukların başında Sivas Topluluğu da vardı. Yukarıdaki resimde bu topluluğa dahil davul ve zurnacıyı, bütün gurupların katıldığı vapur gezisinde geminin güvertesinde aşk ve sevgiyle coşmuş bir halde davul ve zurnalarını çalıp, Boğaziçi semâlarını akisler içinde bırakırken görüyorsunuz.

tan itibaren birkaç yıl ragbette kaldı. (Bu yıl Paris'te yeniden moda olmak istidadı gösterdiğini geçenlerde gazetede okuduk). Halk oyunlarının böylesine moda oluşu çok görülmüş, fakat her t'p ancak ana toprağında uzun «ömür» kalabilmiştir. Bölgeleşmelerin hikmeti, işte bu «asla rücu» temayüdüdür. Her icat edilen halk oyunu bölgenin daha önceki oyunlarından mühem olarak doğmuştur. Neticede, yaratıcı toprak daima orası kalır. Katalonya halk dansları da, Grenade halk dansları da milli İspanyol oyunlarıdır; fakat her takım ancak kendi bölgesinde keşafet halinde kalabilmiştir. Fransanın Poretton halk dansları hiçbir zaman meselâ Provens'te hemşeriler yurdundaki kadar içli dışı kalamadılar. — Aynı vechile, bizde de, meselâ Trabzon çevresi oyunlarını Aydın'da yerleştirmiş, veya Erzurum oyunlarını Sivas oyunlarına becayışe hiçbir zaman imkân bulunamamıştır. Buna çabalamak, meselâ Haymana'da hurma ağaçları, veya Pasin'de deve kuşları yetiştirip üretimiye kalkışmak gibi bir şey olur. Her sekene kendi toprak, iklim ve deniziyle hamur olmuş, oyunlar da o sekenin huy ve suyu ile mayalanmış bulunur. Bu bir zarurettir.

Teferrüatla ilgili bu tür'den bölgeleşmelerden başka, bir de büyük sebeplere bağlı bazı hudutlanmalar vardır. Meselâ toplu oyunlar, ayak, kol ve beden hareketlerinde beraberlik şıklığını gerektirdiği için ister istemez kalıplıdır. Havaaları bellemesi kolay kalacak surette kısa temalardan ibarettir; hayatlarını bu tertip disiplinine borçlanırlar.

Toplu oyundan her nedense mahrum düşmüş durumdaki bölgelerde keyfiyet farklı bir manzara edinmiş görürüz: O semtlerde oyunlar ferdî ve figürler irticalidir; isim ve yürütülüş inceliklerini her hangi bir elverişli türkünün ragbet ve mânasından edinmiş bulunurlar. Türkünün esas, oyun onun ifadesine meraklılarınca (neşe katılmak üzere) benimsetilmiş hareketlerden ibarettir. Oyuncu usta, tecrübeli, anlayışlı ve duygulu ise, tavır, heyecan ve raşçerile türküyü adım adım adıta örgüler, besleyerek canlandırabilir. İki ve.

ya birkaç oyuncu birlikte oyuna girebilirlerse de, bu hal bir «toplu oyun» sayılmaz. Bir tanesinin hareketleri esas kalır: Diğerleri onu belli emeden saniyesi saniyesine kollayarak, beraberlikte anlayışla tek vücut gibi taklitlerler; sık sık birlikteliğe kalkmakta eğer kaynaşmışsalar, böyle bir gruba yabancıların katılabilmesi güç olur, pürüzler derhal sırtır. Tecrübeli bir grup kalıplı oyun gösteriyor sanılabilir; fakat ortada kalıp yok, beraberlik ustalığının zevki vardır; esas, mutlaka irticâldır. Böyle oyunların ömrü türküsünün hayatıyetine bağlıdır.

Konya köylerinde sıra oyunları kalmamıştır. Buna karşılık, (oyunsuz düğün dernek olamayacağına göre) irticâli oyunlar tanınmış türkülerini destekler olmuştur. «Konyalı» ile de, «Deveci» ile de, «Genç Osman» ile de oynarlar; o türkülerin mânasını hissen yaşayarak oyun yürütürler. İrticâli oyunlar davulzurna ve meydan oyunları değildir. Kapalı meclislerde yürütülürler. Bunlarda nabız, kaşıkların gevrek şıkırtısıdır. Nefesi saz ve ses sürdürür.

Prencip itibarıyla irticâli umumiyetle sanatta şekil'den daha kıdemli olan unsurdur. bununla beraber irticâli oyunlarda da motifler halinde yaşayan bir takım görenekli ayaklar vardır. Yerli usta bunları bilir, yürüyüşün mânâsı yerlerinde kıvamını getirip kullanır ve geçer: Bir omuz toslatması, az sonra bir müsterek devir, derken birlikte çömeliveriş, daha sonra bir irkilis veya bir ürperti... İrticâli oyunların şakrak ve kıvrak inceliklerinde kadınların muvaffakiyetini görenler anlatıyorlar. Efelik, haybet, meydan okuyuş, metanetin hamlesi gibi figürlerin irticâlide erkek oyuncu yığıtlık gösteriyor. Farklıdır.

İrticâli oyunlarda «erkek kadın birleşimi» eski nesillerin katienen meghulü imiş. Sıra oyunlarında: Bazı akidelere bağlı köylerde semt karma oynayırlar da öteden beri olurdu.

Sıra oyunu fasıllardan mahrum düşmüş semtlerde irticâli oyun tek başına hükümlendir. Sıra oyunu olan yerlerin irticâli oyunları kadın meclislerine münhasırdır. Bu tarz ikilî, gi, yurttan oyunun haldeki manzarasıdır. Asır-

larca evvel ikilîğin dört bir bucakta eşitlik, le hüküm sürmüş olduğu seziliyor. Geç olarak irticâle dönen yerlerde karakter düşük, lügü fark ediliyor gibidir. Davulzurna göre, neğini kaybetmiş durumdaki bölgelerde —yerine kemence gibi sürükleyici bir araç eğer konulmadıysa— oyunlara yakıştırma ve fan-tezi unsurlar daha fazla karışmıştır. Dikkat edilsin: Akordeonun ele alındığı oyunlardan «aksak» tertimlar (= rythmes) bütün çevrelerle yok olmuştur!

İstanbulda ne kalıplı, ne de irticâli tabakalardan (türü yasaklama ve ayıplamalar neticesinde) hiçbir mahallî oyun kalmamıştır. — Alman feldmareşali Moltke henüz 1837 de Büyükdere'de şunları not etmişti: «Ermeniler bazan sonu hep aman amandan ibaret yek âhenk şarkılar okuyarak, rumlar da bizim lezzet alamıyacağımız surette oynamarak kayfederler. — Fakat bir Türke bu yolda bağırıp çağırma, hoplayıp zıplama tavsiye etmek, kafasını taştan taş çalması teklifinde bulunmak kadar münasebetsiz bir hal olurdu. — Bana gelince, aklı başında iki insanla görüşmekten aldığım zevki başkasından bir türlü bulamıyorum. Beyoğlu keskesinin ise aklı burnundan ilerisine varmıyor. Onun için yalnızlıktan, can sıkıntısından halim harap!» diyor. İstabulluya yurt oyunları zevkini tekrar tattırmak ve örneklerle onun ihtiyacını uyandırmak mümkündür. Fakat o zevki tutundurmak küçüklere aşılmasaile kabildir.

Konya bölgesinde kalıplı oyunlar unutulmuştur, çünkü daha evvel davulzurna sevgisine kıyılmıştı! İrticâli oyunlar, tartım çalgısı olarak tahta kaşıklara bağlı kalınmak sayesinde odalarda yaşatılabilmiş, eşlikte türkü ve bağlama (= kopuz) bu basireti destekleyebilmiştir. Kaşık oyununu artık kurcalanamazdır. O, bir kıdemli derin bir kültürün Orta Anadolu'daki tek senbolüdür. Türkiye dışında asırlardır yalnız Türkistanda kaşık oyunları hâlâ canlıdır. Neticeyi siz çıkarınız.

Oyunlarımızın bölgelenişi pek öyle kolay kolay haritaya bağlanamayacaktır. Çok çalışmak ister.

Bilâmiyen Meydan Şairleri :

Âşık Hacı Hakkı

Yazan: Mehmet Halit BAYRI

Son zamanlarda tesadüfün yardımı ile elimize geçen bir destan, kendisinden şimdiye kadar hiç bahsedilmemiş olan bir Anadolu âşıkını tanımamıza fırsat verdi: Âşık Hacı Hakkı. Bu şair, destanını ikinci Abdülhamid'in ilk saltanat yıllarına rastlayan 1877 - 1878 Türk - Rus savaşı münasebetiyle yazmıştır. Yirmibeş dörtlükten mürekkep olan destanı olduğu gibi naklediyoruz:

Edelim hak lâilâhe illallah
Muhammet Resulullah ey müminan
Kadir-ü kayyumdur ol Ulu Allah
Sahip seriattır hem Peygamberan.
Ehli vatan diye estağfurullah
Dilimizde olsun el'an zikrullah
Muinimiz olsun her daim Allah
Düşmanlar bulma bir lâhza meydan.
Kılıncılar çıkıp al kana boyansın
Melâikler her tarafta dolansın
Düşmanın ciğeri ateşe yansın
Selâ der meydanda işte gaziyan.
İslâma ihsan et ey Hak Aşhullah
Derunlarımıza ver muhabbetullah
Demadem bulunsun dilde zikrullah
Dinimiz yolunda olsak şehidan.
Gireriz kavgaya diyerek Allah
Şefaât kânım Ya Resulullah
Nazil olur bunca şehit nurullah
Şehid-i Kerbelâ evlâdı merdan.
Ulu Allahım Bihörmetünnebi
Erişsün kâfire ol Seyfi Ali
Sahibi Kudretü kuvvetsin beli
Feryat, figan eder bu demde sübyan.
Sübyanın kardeşi, amca, babası
Silâh bedest olmuş hep akrabası
Canların fedaya hazır cümlesi
Yarab ihsan eyle selâmet, iman.
Anadolu halkı çekilip gelir
Bir yandan vapurla yola dökülür
Kurbanlık koyundur boynu bükülür
Din, Devlet uğruna veriyorlar can.
Efrathgümünü tebrik edelim
Zevkü şevk ile hem teşir edelim
Haydi askerlikle unvan edelim
Mevkibi hümayun olundu ihsan.
Fenni harpte olup ustadı lebib
Durahım Şirane düşmanı ezüp
Gayreti İslâmı görsün biedip
İmdada erişsin ol şahı cihan.

İstanbul kıtası askere meyyal
Mevkibi Hümayun olsun biemsal
Arslan gibi etsin cidal-ü kıtal
Cümlesi pak derun, hem ehli irfan.
İşidince nutku Şehinşahı biz
Hepimiz birlikte hazır oluruz.
Malî canımızı feda kılınız
Hem dinü devlete oluruz kurban.
Uğuru vatanda edelim gaza
Bu yoldan kaçınmak olur mu reva
Muhammet aşkına edip can feda
Olahım hepimiz çün Şiri jeyan.
Dizilsin askerler, çekilsin sancak
Hem Hazreti Hızır bizlere yardım
Kuvveti Hamzayla oynasın mızrak
Dökülsün düşmandan bir hayli pis kan.
Haber alup mesrur oldu bütün nas
Etmeyi isterler bizlere kıyas
Gayretimiz işidince tutar yas
Hasmı kahretsin Hak karibüzzeman.
Mevkibi Hümayun oldu namımız
Felektan mafevka çıkar şanımız
Biz Ali Osmanız pak meydanımız
Binlerce yaşasın Sultan Hamit Han.
Eyledi kıyam ol aduyu ekber
Sübyanlar daima inkisar eder
Olur İnşaallah beterden beter
Zalimin hakkından gelsin ol süphan.
Düşmanı eyleye hak kümfeyekün
Kendüye getirmiş mahza ki cünun
Nitekim müradı bizi etmek hun
Tarumar eyleye namerdi Yazdan.
Gulguleler ortalıkta uzandı
Kâfirin bu işi cana dayandı
Yansın malümülki canımız yandı
Olsunlar hepisi büsbütün üryan.
Devlete ederiz elbet itaat
Gösterdik hepimiz işte secaat
Yakında gelir ol hasma nedamet
Eylesin Hak onun mülkünü viran.
Okunsun sureyi İna fetahna
Hazır bulunsunlar şehit, şüheda
Erenler yediyle fetholup kavga
Sathezar lâneti ederiz payan.
Sabi sübyan bize eder duayı
Sinesinde açar göz göz yarayı
Analar babalar ağlayı ağlayı
Ciğergâhlarını ederler püryan.
Her dem sefa bulsun Velîyü Nimet

Bulsun sayesinde huzuru Millet
Düşmanına gelsin devasız illet
Kan döküp cümlesi kahrolsun heman
Kusura bakmayın ihvanı kıram
Acz ile eyledik biz hatmi kelâm
Bir vakti karipte ederiz bayram
O zaman söylerim bir güzel destan.
Yahu Hacı Hakkı ednadan edna
Âşıklar içinde odur fikara
Efendimiz meram muhabbet mahza
Anınçün ehbabı eyledim ilân.

Öğrenebildiğimize göre bu destanın sa-
hibi Hacı Hakkı, Kırıkhan ilçesinin Ceyhanlı
köyündendir. İlk tahsilini köyünde yapmış
ve Beyhan Rüstiyesinden çıkmış olan şair, bir
müddet de Antakya medreselerinde okumuş-
tur. Doğum ve ölüm tarihlerini tespit ede-
mediğimiz Hacı Hakkının babası Konyahog-
lu Mustafa adında bir zattır. Hacı Hakkının
daha bir çok destanı ile koşmaları ve türkü-
leri olduğu iddia edilmektedir. Ancak biz
hunlardan yalnız ikisini görebildik ki. onlar
da şu koşmalardır:

AYRILIK

Kına yakar gibi gönül
Yakan, dilberden ayrıldım
Gül göğsüne elmas diken
Takan dilberden ayrıldım.

Ateşten bir çiçek gibi,
Takımp geçecek gibi,
Bakışları şimşek gibi
Çakan dilberden ayrıldım.

Hişimla geçti karşıma,
Gör neler açtı başıma
Güle güle gözyaşına
Bakan, dilberden ayrıldım.

Darıldı gitti illere
Düşürdü beni dillere
Bir su gibi gönüllere
Akan dilberden ayrıldım.

Racı değiştim huyumu
Bilmem günümü ayımı
Benim gönül sarayımı
Yıkan dilberden ayrıldım.

Racı DAMACI

Bir güzel isterim yalan dünyada,
Emrettiğim yere gelmeli yine.
Ardına düşmekle güzel sevilmez,
Yâr seni arayıp bulmalı yine.

Her gündüz, her gece yâre gitmeli,
Yalvarıp o dosta minnet etmeli,
Sinesin sineye sarıp yatmalı,
Memeler döşünü delmeli yine.
Dolaşıp dağları yadlara düşen,
Çaresi bulunmaz dertlere düşen,
Yanmaz mı ateşe odlara düşen,
O dost da halinden bilmeli yine.

Vade tamam olup ecel gelmeden,
Dost ağlayıp düşman bize gülmeden,
Âşık ölüp maşuk geri kalmadan,
İkisi bir günde ölmeli yine.
Hacı Hakkı Âşık melâmet olur,
Gönülü her gördüğü güzelde kalır,
Elin güzelinden sana ne gelir,
Senin yârin güzel olmalı yine.

Elâ gözlerini sevdiğim dilber,
Sanırdım ki bana gönülün var gibi,
Benim diye ateşlere yanardım,
Anladım ki yüreciğin kar gibi.

Benim gibi âşıkların çoğumış,
Evveldi muhabbet o bir çağ imiş,
Neyleyim güzelde vefa yoğumış,
Rakib ile ahtın, sözün bir gibi.
Ne tez unutuldu ettiğin nazlar,
Cemalin gördükçe yüreğim sızlar,
Kaşın hançerliyor, yakıyor gözler,
Şavkı düşer gül cemalin nur gibi.
Kız bu güzellik böyle mi kalır,
Âşıkın inciten Allahtan bulur,
Hacı Hakkı der ki bir gün el alır,
Yâr sevmesi can vermekten zor gibi.

Gerek destan. gerekse koşmaları Hacı
Hakkıyı pek kuvvetli bir âşık olarak tanıma-
mıza imkân verecek mahiyet ve değerde de-
ğildir. Hususiyile destanını biz, şairin gençlik
çağında ve acemilik devresinde yazmış oldu-
ğunu düşünürüz. Bununla beraber başka
mahsullerini görüp incelemedikçe Hacı Hak-
kı için kesin bir hüküm vermek temayülün-
den uzağız. Yalnız şu noktayı hemen tere-
dütsüz belirtmek isteriz: 1877-1878 Türk-
Rus savaşı münasebetiyle destan söylemiş
olduğunu gözönünde tutarak bu unutulmuş
âşıkın ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında
doğmuş ve yaşamış olduğunu kabul etmek
zorundayız.

Türk Halkbilgisi Derneği'nin Anketine Cevaplar :

AY HAKKINDA İNANMALAR

- IX -

Devrek'te

Yazan: M. AKIF

1 — Ay insan şeklinde imiş, yüzündeki
bütün âzalar görünürmüş, genç ve bekar ol-
duğunu ve bakkire olan güneşle aralarında
kuvvetli bir aşk ve sevdâ bulunduğu halde
hiç bir zaman birbirleriyle buluşamaz ve ev-
lenemezlermiş, hattâ bunların evlenmeleri ne
zaman mümkün olursa, birbirleriyle buluşu-
larsa o zaman kıyamet kopacaktı.

2 — Bir erkek veyahut kız çocuğunun
fazlaca güzel olduğunu söylemek için (Ay) a
teşbihi ederler. Meselâ «Ayın on dördü» gibi
kız veyahut oğlan, ayın on dördü gibi çocuk
tabirleri her zaman kullanılır.

3 — Halk tababetinde ayın rolü pek çok-
tur. Başlıcalarını izah edelim:

a) Kötürüm olan, gezemiyen çocukların
bir an evvel gezebilmesi için ayın ilk Cuma
günü çocuk kollarından tutularak (Selâ) ve-
rildiği esnada Selâ veren müezzine doğru dön-
dürülerek «Selâ yürüdü, sen de yürü» denirse
derhal çocuk yürürmüş.

b) Yine kötürüm çocuğu gezdirmek için
ayın ilk Cuma günü Müslümanlar camie top-
landıktan sonra çocuğun ayakları bağlanıp
cami kapısı önünde intizar ettirilerek cami-
den çıkan ilk adama çocuğun ayaklarını aç-
ması söylenir, eğer çözerse yine çocuk-yürür-
müş.

c) Kezalik kötürüm çocuk için, ayın ilk
Çarşamba günü akşamdan kibleye karşı olan
yedi kapıya bir miktar balmumu yapıştırılıp
Perşembe günü erkenden yani şafaktan ev-
vel mezkûr mumlar eritilerek bir delikten su-
ya akıtılacak olursa, su içerisinde donan mum
muhtelif hayvanlardan birisinin şeklini ikti-
sap edermiş. İşte o hayvan, çocuğu basmış,
çocuk ondan dolayı yürüyemezmiş. Mezkûr
mumdan hâsil olan hayvan alınır, çocuğun
boyu (kuş burnu) tabir edilen yabancı gül
ağacıyla öğütüp çocuğun ismi değiştirilerek
hayvan ve ağaç çocuğun her zaman basıp ge-
ceceği bir yere gömülürse yine çocuk yürür-
müş.

d) Çocuklara âriz olan muhtelif hasta-
lıklara «aylık» tesmiye olunur. Bu hastalığın
izalesi için ayın ilk Çarşambasında eski gü-
müş mecdiye kadar bir kâğıt alınarak aya

doğru dönülüp ay şeklinde kesilir ve çocuğun
başında bulundurulursa çocuk müptelâ oldu-
ğu hastalıktan kurtulur.

e) Ayın ilk Çarşambasında saç kesilirse
çabuk uzar ve iyi olurmuş.

f) Nisan ayına mahsus yağmurdan ka-
dınlar saçlarına dökerlerse fazlaca uzarmış,
yine bu yağmurdan balıkların ağzına düşerse
inci olurmuş, kezalik Nisan yağmuruyla yo-
gurt mayalanırmış, yâni süte dökülürse yo-
gurt olurmuş.

4 — Kameri bir aynanın içerisine alıp
hiç bir tarafa bakmadan ve konuşmadan bir
takım dualar ve âyetler okunur ve ayrı ve
uzakta olan birisini görmek niyet edilirse
görmek istenilen adam ve ne yaptığı ayna-
nın içerisinde görülürmüş. (Bedritam olması)
şarttır.

a) Ayın iptidalarında ve sonunda, yâni
terbiüvvel ve terbiüsani zamanlarında ağaç-
lardan meyva alınırsa ertesi sene artık iyi
meyva vermeyeceğini ve cinsi kuruyacağını
zannederler.

b) Sebzeler, bostanlarda dahi zikredilen
zamanlarda ekilirse tohumlar bozulur, kurt
olur ve hasılat alınamazmış.

c) Binalar için kesilecek ağaçlar ayın
iptidalarında kesilirse çabuk çürümüş, bu-
nun için ayın on beşinden sonra kesmek lâ-
zımmış.

d) Ay nihayetlerinde muhtelif hastalık-
lar hasıl olurmuş, bunların tedavi çareleri üç
numarada izah edilmişti.

e) Muharrem ve Sefer aylarında nikâh
merasimi iera edilmez, şayet bu aylarca bir
kız, bir erkekle izdivaç ederse uğursuz olur-
muş.

5 — Bilümum meyvalar ve sebzeler, bos-
tanlar umumiyetle ay bedritam halinde iken
toplanır.

Yukarıda yazdığımız gibi ayın ilk ve so-
nunda meyvalar toplanırsa artık meyva olmaz
ve bozulurmuş.

6 — Ayın lekeleri, kulakları, burnu,
ağzı, yüzü ve sairesi imiş.

7 — Ay bir ayna içerisine aksattırılırsa

Âşık Mehmet Çakırtas

Yazan: İhsan HİNÇER

Âşık Mehmet Çakırtas, 1920 yılında Ed. remidin Avunya bucağına bağlı Karaaydın köyünde doğdu. Babası İslâm Efendi, saat ta. mircisi ve sazsairi idi. Talihsiz baba, Mehmet Çakırtas'ın doğumundan bir ay sonra öldü.

Küçük Mehmet bundan sonra annesinin bin türlü ihtimamıyla büyümeye başladı. Daha yedi sekiz yaşında iken annesinin en büyük yardımcısı oldu. Hayat gallesi bütün ağır işlerle omuzlarına çökmüştü. Bu arada dia dersleri almaya başladı. Okuma ve yazmaya çok hevesi vardı. Eline geçirdiği halk hikâye. lerini, âşıkların hayatını okumaya doyamıyordu. Bu arada yaşı da büyüyordu. Zaman zaman koşmalar, destanlar söylüyor, bunları not ediyordu. Bilhassa askerlik yaptığı esnada şiir sahasında o güne kadar öğrendiklerini metodlu bir şekilde düzenlemek imkânını buldu. Bir halk çocuğu olduğu için halk şiiri tarzında yazıyordu.

1945 senesinde ilk şiir kitabını «Çakırtas'tan Damlalar» adı altında neşretti. Bunu 1949 senesinde bastıracağı «Gün Dönümü» takip etti.

kaç günlük ve kaç parça olduğu görünürmüştü.

8 — Ayın tutulması şundan ileri gelirmiş: İnsanlar fazlaca isyan eder, Allahu unuttur, günah işlerlerse o zaman ay tutulmuş, bir de ayın tutulması harp olacağını göstermiş.

Ay tutulduğu zaman ezan okunur, selâ verilir, teneke vurulur, dualar okunur, sılah atılır, dolayısıyla Allahtan af talep olunur.

9 — Aya mahsus yâr çok maniler vardır. Bunlardan bir ikisini yazıyorum:

Ay ışığı süt gibi
Dürülür kâğıt gibi
Evliler eve gider
Ergen gezer it gibi.

Ay ışığı süt gibi
Arkalgım çit gibi
Sen orada uluma
Ammingilin it gibi.

Ay doğdu bedir Allah
Bu sevda nedir Allah
Ya yâre insaf gönder
Ya bana sabır Allah.

Artık Çakırtas halk şiirinin sırrını keşfetmişti. Onu gayet ustalıkla ve kolayca yuruyordu. Çok velîtt idi. Hemen her gün bir şiir yazıyor veya söylüyordu. Saz çalmasını da bilen Çakırtas Ankara'da karşılaştığı Ahmet Çitak ile Efkârî'yi de bir hayli sıkıştır. muştı. İrticâlen şiir söyleme kabiliyetini de böylece isbat eden şair, haklı bir şekilde ün salmaya başladı.

Halen memleketimizde halk şiiri tarzında şiir yazıp söyleyen âşıkların başlarında yer alan Çakırtas, yakında üçüncü şiir kitabını da bastıracaktı. Bu eserin adı «Gün Dönümü» olacaktır.

Yeni şiir cereyanlarını benimseyemiyen ve şiiri ideolojilerine âlet etmek isteyenleri yeren şair, halk şiiri tarzımızı ayakta tutan sütunlardan biridir. Ondaki görüş, his ve ifa. de tarzı, kullandığı dil kadar hayatiyet doludur.

O, Köroğlu gibi yiğit, Yunus gibi derin, Karaca Oğlan kadar içlidir.

Sayfalarımıza birkaç şiirini alıyoruz:

YÂR BENİ BENİ

Sevdiğim geçiyor gençlik çağımız
Perişan olmuşum gör beni beni...
Bahara ererken karlı dağımız
Nazların bin derde kor beni beni...
Yıllarca dil döktüm dilden bilmezsin
Ne kadar zâlimsin hâlden bilmezsin
Yandım ateşinden külden bilmezsin
Düşünüm hayra yor beni beni...
Diyar diyar gezdim hep seni andım
Gurbet çeşmesinde kahrınla kandım
Vallahi billâhi candan usandım
Gel tutma herkesle bir beni beni...
Kırlar çiçek açmış yollar boyunca
Bahar renk renk olmuş dallar boyunca
Bir tanem çık dolaş güller boyunca
Seccâden olayım ser beni beni...
Bu, bahar eyyâmı servi boylu yâr
Uyandı yaylalar uyandı dağlar
Bu mevsim herkesin bir sevdiği var
Unutma gül yüzlü yâr beni beni...

ÂŞIKLARIN DESTANI

Arkadaş söz açma sazdan şiirden,

Sanatın mayası erkânı bizde.
Bâdeler içeli arındık kirden,
Ezelden bu yolun fermanı bizde.
Âşık'a dünyada bulunmaz huzûr,
Sefinei cismi hicranda durur.
Es'arı Mecliste eylemez kusur,
Yunus'un nefesi kelâmı bizde.

Âşına olmuşuz biz bu hünere:
Tedbirli olarak çıktık sefere.
Susayan gönlümüz müstak zafere,
Zâloğlu Rüstemin dermanı bizde.
Pirlerin bâdesi gönül tasımda,
Âşk ile yürürüz aşk deryasında.
Bülbüllü şeydayız güllün hasında,
İrem'in ilkbahar eyyamı bizde.

Münâfık değiliz mert oğlu merdiz,
Nâmerde, soysuza, çekilmez derdiz.
Diyarı gurbette dolaşan ferdiz,
Yiğidin çetini yamanı bizde.
Dibi bulunmayan engin deryayız,
Ferhatlara göğüs geren kayayız.
Dostlara âşıkız, hasma belâyız,
En zorlu savaşın Yezdanı bizde.

Yükümüz cevahir, inci satmayız,
Nâmertlerden gayrısına çatmayız.
Deryada yüzmüşüz gölde batmayız.
Coştuk mu şiirin elvanı bizde.
Medrese bilmez, dilde sadeyiz,
Tanrıya bağlanmış bir üftadeyiz.
Âşk ile boşalıp dolan bâdeyiz.
Kırklardan ders aldık, irfanı bizde!

İçimiz kor, duman duman tüteriz,
Kıvrım kıvrım mor dağları tutarız.
Muhannete diken gibi batarız.
Şahlanan duygunun harmanı bizde.

Tanrıya âşıkız düşmeyiz derde,
Kelâmı hazırız şî'ri hünerde.
Ömrü sulamışız Âbikeverde,
İlhamın, duygunun, çobanı bizde.

Âşk ile çalınır sazımız bizim.
Bahardan kalmadır yazımız bizim.
Yabana atılmaz sözümüz bizim.
Arkadaş! zamanın ozanı bizde.

Fikret Baha BERKE

İNSAN PAZARI

Şiirler
Türk Sanatı Yayını
1 Lira

Sair Mehmet Çakırtas'ın bir resmi

BUGÜN

İnsan yeni yeni dostlar
Bula bula vakti geçer.
Onbeşini aşan dilber
Kala kala vakti geçer.
Çiçek açar koku verir
Yâr etrafa bakıverir
Kalbten kalbe akıverir
Dola dola vakti geçer.

Hakka âşık olanların
Her an vecde gelenlerin
Gurbet elde kalanların
Sıla silâ vakti geçer.

Rüzgâr döver dağ başını
Toprağımı kâh taşını
Garip âşık göz yaşını
Sile sile vakti geçer.

Bu dünya bir gamlı dünya
Sabahlı akşamlı dünya
Kâhi gerçek kâhi rüya
Ola ola vakti geçer.

Toprak kokar ak tenimiz
Yirmi arşın kefenimiz
İnsan, hayâl meyâl bir iz
Selâ selâ vakti geçer.

Âşık Mehmet Hak uğruna
Ateş düşürdü bağına
Vücudünün baş şehrine
Sala sala vakti geçer.

Dergiler Arasında :

Bir Savunma - Bir Dergi - Bir Kitap

Yazan: Leylâ ZALOĞLU

Bu sayfa, dergilerde çıkan folklor ve saz gairleriyle ilgili yazılar için ayrılmıştır. Bu gibi yazıları hem haber vermek, hem şöyle bir dokunup geçmek üzere yazıyoruz. Okurlarımız, burada ciddi bir eleştirmeden çok, başka yerlerde çıkan yazılar hakkında kısaca düşüncelerimizi bulacaklardır. Yalnız dergiler değil, bazan günlük, haftalık gazetelerden de söz açmak gerekiyor. Bizim göremediklerimizi tahmin eden okurlarımızın, bilhas-sa Anadoluda yayınlananları dergimize göndermelerini rica ederiz. Ayrıca yayınladıkları kitaplardan bahsettirmek veya daha geniş olarak eleştirmelerini yaptırmak isteyen yazarların eserlerinden ikişer tanesini göndermelerini de rica ederiz.

Dergimizin Haziran sayısında, sayın Vehbi Cem Aşkun'un **Türk Dil'i**nde çıkan yazıları hakkında düşüncelerimizi söylemiş ve bazı dileklerde bulunmuştu. Sayın Aşkun, **Dünya** gazetesinin 16 Temmuz 1956 tarihli sayısında bize cevap verdi. Fakat bizim söylediklerimizi reddetmiyor. Bazı bilgilerin tekrarında fayda bulunduğu üzerinde durarak bir savunma yapıyor. Bu arada sayın yazar, bizi genç bir amatör olarak görüyor. Halbuki kendisiyle tanışmak şerefine eremedik. Genç tanımak hoşumuza gitse bile, amatör olduğumuzu kabul edemeyeceğiz. Bu konularda pek yeni sayılmayız, sayın üstad... Bizim de yirmi yıla yakın emeğimiz var. Yalnız şu var ki şimdiki kadar yazmıyor, çalışmalarımızı yayınlamıyor, arşivimizi zenginleştirmeye çalışıyorduk. Bundan sonra başka yazılarımızı da, sayın Hüner'in dergisinde okurlarımız görecektir. Sayın Aşkun'un dergiyi aralıksız okumasını bekleriz. Her yazının —sayın Aşkun'un iddiası dışında— yeni bir buluş, yeni bir görüş, düşünüş getirmesi gerektiğine inanıyoruz. Eski-lerin tekrarında ne fayda vardır? Sonra bizim tenkidlerimiz yıkıcı değildir. Aksine uyarıcı, yol gösterici olmaya çalışıyoruz. Fakat ne yapalım ki başkaları kendi anlayışlarına göre anlam veriyorlar. Bu da onların bileceği iş. Şimdilik bu kadar.

M. Zeki Oral «Nigdeli şair ve âşıklardan

Ortaköylü Aşık Tahiri» adında bir kitap çıkmış. Biz henüz görmedik. Bu hususta bir şey söyleyemeyeceğiz. Yalnız Hikmet Dizda-roğlu, **Türk Dil'i**nin Haziran sayısında kitabı eleştirdi. Tahiri'nin ölüm ve doğum yılları üzerinde durdu, Zeki Oral'ın bu konuda sağlam kaynaklara dayanmadığını ileri sürdü. Aynı derginin Temmuz sayısında Z. Oral buna karşılık verdi. Eski bilgileri ve kaynakları savundu. Garip bir tesadüfle **Türk Folklor Araştırmaları**'nın yine Temmuz sayısında M. Halit Bayrı, yeni bilgi vermiyorsa da Sadettin Nüzhet'in 1927 de yayınladığı «Halk Şairleri» kitabında ve 1931 de Adana'da yayınlanan «Memleket» dergisinde Hilmi Gül, tekin imzasıyla epeyce bilgi ve şiirleri verdiğini haber veriyor. Bilmiyoruz Zeki Oral bu kaynakları gördü mü? Görmüş olmasını isterdik. Kitabı elimize geçerse biz de bir eleştirme yazmayı düşünüyoruz. Bu gibi yazıların dergimize de gönderilmesi her bakımdan iyi olur. Belki de habersiz yayınların önüne geçmeye hizmet eder.

Ankara'da yayınlanan **Hisar** sanat dergisinin Temmuz sayısında Cahit Öztelli'nin, üzerinde durulmaya değer bir yazısı çıktı. Bu «Halk hikâyelerinde ideoloji» adlı yazıda, bazı kimselerin yanlış bir yargıya kapılarak halk hikâyelerinde insanlı (ümanist) bir ideoloji aradıklarını söyleyen Öztelli, «Kerem ile Aslı» hikâyesini inceleyerek, böyle düşüncelerin yanlışlığını ispata çalışıyor.

Ankara'da çıkmakta olan **Meydan** adlı haftalık siyasi gazetede yine Köroğlu'nun şiirleri çıkıyor (bakınız: Sayı 135, 10 Temmuz 1956). Şiirleri yayınlayan Ferruh Arsunar. Anadolu'da dolaşarak pek çok folklor malzemesi derlemiştir. Bunları fırsat buldukça dergi ve gazetelerde yayınlıyor. Köroğlu'na ait metinlerde bilim açısından değer verilmemesi gerekli bilgi yok. Şiirler de yakın zamanlarda ağızdan derlenmiş yeni varyantlar olduğu belli. Sanat bakımından da zayıf olan bu şiirler belki türküler olarak değerli olabilir. Bizce, gerçekten Köroğlu'na ait şiirleri ancak eski yazmalarda bulmak mümkündür. Yine de Arsunar'ın hizmetini şükranla anarız.

1956 YILINDA

15

EV VE APARTMAN DAİRESİ

İkramiye ve kredili

Ayrıca zengin para ikramiyeleri

AKBANK'IN MÜŞTERİLERİNE YENİ HİZMETİ

YÜZ EVLER MAHALLESİ

Hesabınızda daima en az 150 LİRA bulundurunuz.

AKBANK

(Tafsilat Gişelerimizde)

DOKTOR - OPERATÖR

MUHSİN BAŞAK

Muayenehane: Taksim, Şehit Muhtar Cad. 9-2 EDEN Apt.
Telefon : 48 38 78

Ev: Lâleli Cad. 48 - Aksaray.
İstanbul

T. C.

ZİRAAT BANKASI

Tasarruf hesapları
1956 yılı ikram'ye
plânı tutarı şimdilik

1.750.000

Liradır

Bu Plânda Gayrimenkuller, dolgun para ikram'yeleri, eşya, traktörler, ziraat âletleri vardır.